

D'LËTZEBUERGER SCHREIFWEIS

Formation continue
Luxembourg-Ville
11. Abrëll 2013

Offiziell Schreifweis Bibliographie:

- (Robert Bruch) *LWB*, Linden, Luxemburg 1950 (-1977)
- (Alain Atten) *Mémorial B* – n° 68 du 16/11/1976, p. 1365 ss.
- (CPLL) *Mémorial A* – n° 112 du 11/08/1999, p. 2039 ss.

Lex Roth: *Eis Schreifweis* (nom 30.07.1999) cf. Actioun Lëtzebuergesch (10/99)

Wikipedia- Eis Schreifweis: E kleng Guide fir Lëtzebuergesch ze schreiwen.

E. Steyer et alii: *Schreif deng Sprooch. D'Lëtzebuurger Schreifweis* (SNE, 5°/6°)

F. Schanen / J. Lulling: *Introduction à l'orthographe luxembourgeoise*, www.cpll.lu (2000-2003)

J. Braun: *Eis Sprooch richteg schreiwen*, Mamer-Bartreng (2009)16. Oplo

Ch. Ehlinger: *De roude Fuedem* (Imprimerie Centrale, 2008, 2011³)

LOD.lu *Orthographe*. Iwwerbléck vun de Recommandatiounen no 1999

F. Schanen: *Parlons luxembourgeois. Langue et culture linguistique d'un petit pays au cœur de l'Europe* (L'harmattan, Paris, 2004) chapitre VIII

F. Schanen / J. Zimmer: *1,2,3 Lëtzebuergesch Grammaire*, volume III (2006)

Idem: *Lëtzebuergesch Grammaire*. Nei Versioun an engem Band (Schortgen, 2012), §§ 358-500

F. Schanen, *Lëtzebuergesch Sproocherubriken*, (Schortgen, 2013), ISBN 978-2-87953-174-8

Verben: *Les verbes luxembourgeois*, MEN (2005) an P. Gilles, *Luxogramm* (Site Infolux UniLu)

Mir léiere Lëtzebuergesch schreiwen (Cactus, Athénée de Luxembourg 2005, Yuppi)

Sommaire

Regel -- Recommandatioun – Proposition

- 1) Quantitéit vum Vokal « a-o-u-i- (ä-ö-ü) »
- 2) Véier spezifesch Ëmschreibungen « ee-é-ä-ë- »; eng lautlech méiwäerteg Neutralisatioun « e »
- 3) Dräi « e » ouni Phonem
- 4) Diphthongen
- 5) Konsonanten; Bannen- a Bausse-Liaisounen; Wuertklassen
Transferen
- 6) Net-alphabetesch Schreifweiszeechen

1)¹. Vokalesch Quantitéit: « a-o-u-i- (ä-ö-ü) »

Regel a betountene Silben fir « a » « o » « u » « i »:

- e **laang ausgeschwatene** Vokal gëtt geschriwwen
 - 2x viru méi wéi 1 Konsonant: *aarm, [dat] Aalt, Saachen, Sprooch, kroot, Kuuscht, Biischt* also **VV + KK ...**
 - 1x virun engem Konsonant: *Arem, al, Kaz, Kap, Nom, Mol, blosen, Bud, tuten, Biz* also **V + K**
 - 1x an absoluter Finall, wa kee Buschtaf duerno kënnt: *(op de) Su, elo, Schi, Fra* also **V + Ø**
- e **kuerz ausgeschwatene** Vokal gëtt 1x geschriwwen viru méi Konsonanten: *all, raschten, Sproch, Kapp, kromm, Hond, Dusch, midd, spillen* also **V + KK ...**

A) Oppassen: aner Schreifgewunnechten!

- Quantitéitsvarianten am D a L: *Ratte/Rat ... Hut/Hutt ...*
- Quantitéitsvarianten an de Forme vum lëtzebuergesche Wuert oder Wieder aus derselwer Famill: *Saz, Sätz; Sak, Säck, Säckelcher; Plaz, Plazen, Plätzchen ; placéieren/platzéieren ...*
- Stammvarianten: *molen, gemoolt; krazen, gekraazt; gro, am groosten; erklären, erkläert ...*

1)². Vokalesch Quantitéit: « a-o-u-i- (ä-ö-ü) »

B) Explizitt Ausnamen (kuerze Vokal mä nëmmen 1K duerno):

- **Eesilber / Grammemen:** Pronomen (*him*), Virsilben (*an-, on-, op-*), Verschiddenes: *an, am, as* (vereelt : *als/wie*), *bis* ; *dran, drop, drun, hin, mat, mam, ob, op, um, un, vir, vum, vun* (*dervun, dovun*), *zum*.
- **Transferen** (Friemwierder): *Clip, Club, Flop, fit, Hit, Jet, Job, °Kanada, °Kilo, °Liter, °Slip, °Titel*
- **Ennsilben** (regelméisseg onbetount; wa betount cf. C): *ik* (°*Musik/ek*), *iv* (°*Infinativ, °positiv*), *-bar* (°*wonnerbar*), *-los* (°*aarbechtslos*), *-sam* (*ge°meinsam*); *-in* (däitsch: °*Léierin*; *wann Expansioun, dann -nn-*), *-us* (°*Globus, -ss-*), *-is* (°*Basis, -ss-*) ...

C) Applikatiounsschwieregkeeten:

- *Boot/Bot, Staat/Stat, Moos/Mos*
- de laangen « i » /i:/: Däitsch=« ie », Lätz. « i »+K oder « i »+∅ oder « ij »+KK...
Mä: «ie»+r (*Regierung*); «ie»+r+K (*Kiermes*); och Finale «ie» franséisch (*Epicerie*);
Distinktiv: *dir* <-> *Dier* <-> *dier*; *hir* <-> *hiert* <-> *Hir / Hiren*; *Bir* <-> *Bieren*; *fir* <-> *vir*; *Bur* <-> *bueren*; *Spur* <-> *spueren* ...
- « ä », « ö », « ü », « y »: Recommandatioun: ni verduebelt (trotz LOD *geüübt wéi begaabt*)!
- *Dehnungs-* « h »: prinzipiell ofgeschaf, mä *Bühn, Ausna(h)m, wa(h)rscheinlech*
- Betount laang Ennsilben (Finallen): *-al, -ar, -at, -är, -id, -in, -iv, -ur, -ut* (*banaalt, rapiidst*);
Betount kuerz Ennsilben *-if, -il, -in/ine, -it, -ik, -ék, -ip, -us, -um* (Verduebelung an der Expansioun, soss nëmmen ee Konsonant nom kuerze Vokal)...

2)¹. Véier spezifesch Ëmschreiwungen « ee-é-ä-ë- » an eng polyvalent Neutralisatioun mam Buschtaf « e »

De Buschtaf « e » gëllt als polyvalent / méiwäerteg (d.h. ass eng verschidden ausgeschwate Neutralisatioun) an den Ausname vun de spezifeschen Ëmschreiwungen vun [e:] ; [ɛ:] [ae] ; [e] ; [oe] [ø]

A) « ee » [e:] laang

betount Silb: 'Zeechen, 'Been, 'deen, da'jee
egal ob Ø, K oder KK duerno kënnt
onbetount: + -heet/-keet: 'Dommheet

Ausnamen

betount « e » + K ('Regel) oder « e » + KK ('Februar)
betount Finallen -em, -et, -ée, -ier (Transferen)

B) « ä » [ɛ:] [ae] laang oder kuerz

betount (markéierten etymologesche Prinzip): *quälen, nämlech, Läffel, Häll*
Finale (betount an onbetount): -är: 'Misär, 'Konträr, *Mili'tär*

Ausnamen

betount onmarkéierten etymologesche Prinzip *Bengel, Wett, Fett, prett, hell*
onbetount Prefixen: *er'zielen, ge'brauchen, repa'réieren*
onbetount oder betount Suffixen: -er ('Wirschtercher), -el ('Hotel), -ell ('Fotell, traditio'nell), -elle ('Ficelle/Baga'telle), -ière (*Barrière/Barriär*)

2)². Véier spezifesch Ëmschreiwungen « ee-ä-é-ë- » an eng Neutralisatioun « e »

- C) « é » [e] kuerz** betount Silb virun « ch » [ç], « chs » [ks], « ck » [k],
« ng » [ŋ], « nk » [ŋk], « x » [ks]
- Ausnamen betount Grammemen (*ech, mech ... meng, deng ...*)
onbetount Finallen: *-echt, -(l)ech, -(el)zeg, -egen, -ek, -eng*
- « é » (franséisch) an distinktiver Funktioun um Enn (*Tiercé → Tierce*)
- D) « ë » [œ] [ø] kuerz** betount Silb notamment viru « sch »
(Minimalkoppelen: Opposition « é » oder « e »)
Bëlz, Mënz, Mënsch ...
Däitsche kuerzen "ö": *ëffentlech, vëlleg ...*
- « ë » extra ausgeschwat niewent engem aneren « e » oder « ee »
agëengt, virunzëentwéckelen, gëeegent, Jeeër, Alleeën, Chancëgläichheet, Keesjeeën, Clienteeën, Kopië maachen, zwéin Enseignantë(n), zwou Poubellë fëllen
- Ausnamen betount Grammemen: Artikelen: *den, dem, der, e(n)*; Pronomen
vun der drëtter Persoun *em, en, er, es, et, se*; Prepositioun: *ze*
Negatioun *net*
onbetount Suffixen *-ef (hallef), -el (Schlüssel), -em*
(*Manktem*), *-en (Familljen), -es (owes), -esch (lëtzebuergesch)*
Flexionsmorphemen *-e, -em, -en, -es*

3) Dräi « e » ouni Phonem

- A) E fakultativen silbéierten « e » [ə] an onbetounter Silb:
(e)lo, (e)sou, gou(e)reg, mock(e)leg, verrdueb(e)len, 'rech(e)nen
- B) En onausgeschwatenen « e » (*muet*) besonnesch an de franséischen Transferen:
Madame, Aubergine, 'Corbeille, Employée, Epicerie, 'Caddie, 'Terrasse, 'Toilette ...beige
- C) De sougenannten « e » Rëtschvokal
- an derselwechter Silb als Deel vun engem Diphtongh: *ie, ue*
(bieden, bueden)
 - als Deel vun (däitsch? Lëtzebuergesch?) « ie » virun « r » (+ K...): *Schmier, Regierung ... Kierch,*
 - virun « r » + K als Dehnungszeeche vun « ä », « o », « u »
Är <-> Äert, Jor <-> Joer, bor <-> boert, pur (puer/Puer) <-> puert
 - als silbéierten « e » vun enger Endung (zweu Silben):
Fraen, goen, Hoer, Suen, Jeeër (Trema op dem « ë », deen nieft engem aneren « e(e) » fir sech ausgeschwat gött: *Lycéeën, agëengt, gëeetert, seeën ...*)

4) Diphthongen

[ai]	« ei »/ « ai »	<i>bei, Bei, Gebai</i>
[ɛi] [aei]	« äi »	<i>bäi, bäissen, Äis, Räis</i>
[ei] [øi]	« éi »	<i>béien, béis, Kéis, éieren</i>
[au]	« au »	<i>Mauer, schlau, haut</i>
[ɛu] [aeu]	« au »	<i>Bauch, rau, dobaussen</i>
[øu] [ɔu]	« ou »	<i>Kou, rout, Kroun, esou</i>
[iə]	« ie »	<i>Liewen, hien, giel</i>
[uə]	« ue »	<i>lues, bezuelen, Kuelen</i>
[oi] [ɔi]	« oi »	<i>Moien, Lëtzeboier</i>

<ie>, <ue>, <äe> Rëtschvokaler (Cactus)

5)¹ Konsonanten; Bannen- a Bausse-Liaisounen

- A) Konsonanten, Phonemen/ Graphemen (Mono = 1 Buschtaf, Digramm = 2 Buschtawen, Trigramm = dräi Buschtawen...)

« p » « t » « k » « b » « d » « g »
« f » « v » « s » « w » « j » « h »
« m » « n » « ng » « l » « r » « qu » « h » « sch » « ch » « x » « z » « c »

- B) Ginn net verduebelt
-- « j », « h », « v », « x »
-- « s » [z] (*Kisel, Musel, rosen*) ; « g » ausgeschwat [j] oder [ɣ] (*Spigel, Kugel*), mä *Bagger* [g]
-- Digrammen (« ng », « qu », « ch », « ck », « tz ») Trigrammen (« sch »)
-- **Schwieflauten** (-ll-, -mm-, -nn) si scho verduebelt: *Sall, Mamm, Mann, Sënn, Stonn, Keelebunn* ('t si keng Assimilatioune wéi *d a Kand / Kanner, Land / Länner ...*)

- C) Detail: « h », « r », « g », « j »;
Phonemen [k] *Kabes, Flillek, Ge'néck Caisse, Flic, Quetschen, Quai, Conträr, Chrëschttag*;
[f] *lafen, schaffen, vrecken, Phonetik*; [v] *Wiel, gleewen, Avis, Vëlo, Diwwi*;
[z] <-> [s] *Suen <-> Situatioun; Sand <-> Salon; Sëffer <-> S/Zerwéit*); *luesen <-> luussen; Rous <-> Schouss; Iesel <-> iessen; Präis <-> Preiss*

5)² Konsonanten; Bannen- a Bausse-Liaisounen

D) Liaisounen: Verhäertung um Enn, Vermëllung an de Banneliadisounen

--- um Enn: etymologescht Muster mat mëllem Konsonant wéi *Mikrob, Tüb, Kueb, Hand, Léiw, Dag, Bud, Rad*, soss haarde Konsonant: *Bréif, Blat, Krop, op, daf, Tut, Rat*

--- bannenzeg: Vermëllungen vun den haarden Ennkonsananten: « p », « t », « f », « sch », « ch » um Enn ginn « b », « d », « w », « g(e)/j », « j » an der Expansioun: *Kueben, Bréiwen, Blieder, Mikroben, Tüben, Buden ... kabottgoen, spadséieren, äntw/feren, jiddwer, Bensinn / Benzin ...*

--- *Gitt der/Der, Hutt der/Der* (Vermëllung: net geschriwwen). *Ruff em un!*

E) Verbindungs-s a Verbindungs-n

Ech weess, datt s de kënns. Déi Fra, där s du gehollef hues ...

Hues d' n en och kannt?

F) Reduzéierten Artikel (ouni Sonoritéit: *d'*) an Apostroph

se -s'; de -d'; ze -z'; et -t'; dat ass -da's

G) <n »-Regel (Eifeler Regel)

H) Wuertkategorien: Spezialitéiten (z.B. Verben: letzebuergesche Stamm)

I) Transferen (Kontakt mat anere Sproochen: z.B. Substantiven: Fr. Dt. Eng.)

6 Net-alphabetesch Schreifweiszeechen

A) Kleng oder Grouss?

Texteenheeten; Wuertklassen; Speziell Funktiounen: Nominalisatioun / Denominalisatioun

B) Zesummen oder net zesummen?

Verben an engem Wuert; Verbal Ausdréck (méi Wieder); Verbe mat trennbare Verbpartikelen; Adjektiv/Adverb + Verb; Adjektivkomplexer; Partizipien; Nominalausdréck ...

C) Punktuation / Interpunktioon

Allgemeng Funktiounen; Bindungsstréch; Ordinalzuel mat Punkt; Komma ...

Autonom direkt Beschreibung

Phonographesch Kohärenz amplaz Kontrastivitéit mam Däitschen

Äddi a Merci!